

САНАА ОЛОХ

ХАБЫАТ
1991 СЫЛ АЛТЫННЫ
15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

№ 121 (7194) ● 1991 сыл, Алтынны 10 күнү, Чөмбөр ● Санаата 8 харчы

РЕСПУБЛИКАТТА ИИ сонуннаах кэлбит ил-ини «тутан олорон» истэрбит биньхэ, Чурапчы дьонулар, улам сэдэх-сийэи илэр, Урукку лекторнай бөлөхтөр, араас пропагандастынай биргээдэлэр, хайдарын да иһин, тыа дьонун сии сөргөхсү-кэллэр эбит ээ дии саныагыт, Билигин радио тууу кэспирини, хабыаттар тууу суруйбалларынан иунурданабыт, Республикада соторутаагыт информационнай агентств, тариллибитэ Ол оройуон-нар хабыаттарын сокуу-нан хайдах хааччылаахтаада оессо да биллибит, Уопсайынан, Сахабыт сирин олорон-дьаһарын, республикабыт Верховнай Советта, правительствота ханнаыт боппурусотарынан дьарыктаналларыт, тууу быһаарсалларыт, көпсөтү-кэллэрин иһиниһэр-биллэрин иһин мөлтөһүөр.

Оттоң бу күнүрээ соторуулаагыт биир сылыа бөлүктөн аһарбыт суверенитетыгыттан үгүс-элбөх көпсөтүнүгө суох, этэргэ дылы, иһин соттон хаалар кутталыт уоткопта, Республикага статууну туһунан боппурусот сытыт мөккү-күөргө туран эрэр. Ол туһунан түмүктөннөхтээрин билигин иһин сэрэһэн да этэра уустук, Саха сирин государственной туһунан көпсөтүн, мөккү-күөрдү маанык күөдүйүн тахсыахтаада эрдэттэн да биллэр этэ. Тоёо дивээхкэ, Россия салалтата биниһин сырьенан баай республикабытыгар бэйэтин тыан иһтэриһин уурар. Ол да иһин, арааһа, РСФСР Конституциятын бырайыа-гар национальнай-территориальнай тариллиилэр эрэ тустарынан этиллэр, Урукку автономиялар государственной статусуна билин-лиллибит, Бу Конституция сотору ылааллаахтаах, Ол көннүттөн республика су-веренитетын туһунан боп-

пуруоһу салгыт көтөрүү Сокуону утарбыкка тэп-тээх буолуо суоҕа дуо? Бу күнүрээ Саха ССР Верховнай Советын Президиумун чилинэлэрэ со-рох боппурусотарга дьон санаатын истэри оройуон-нарга сырыттылар. Кини-лэртэн биирдэтэра—Вер-ховнай Совет наукага, норуот үрөккүрүнүгэр уонна культурага баста-Вааннай комиссиятын пре-седателэ Саха ССР на-роднай депутата Матвей Васильевич Мучин—Чу-рапчыга сылдьан барда. Кини оройуон көннүгэр буолбут көрүһүүгэ рес-публика Верховнай Со-ветин алтынны 16 күнүгэр аһыллыахтаах сессиятын

Президиумтар респу-блика суверенитетын хайдах көмүсүсүөхкэ, онуоха хан-нык политической ыыма-лары туттуохха сөбүн ту-һунан көпсөтүн бара ту-рар, Манна да мөккү-кү-үөр улахан, биир баһыар са-наа суох эбит, Холобур, сорохтор сессияга Совет-тар Бүтүн Саха сиринээди сьестэрин ыгырар туһунан боппуруоһу көрүөхкэ, сьезд республика Консти-туциятыгар көннөрүүлэри ил-лэрэр, президент та-лар эбэтэр кини үлэтин тохоттор үрдүкү орган бөлүлүн дии этэллэр, Сессиятын бигэрэтэн ту-туу былдыһан сөтүннүн санаатыгар сьэһи ыгырар Конституцияга көннөрүү-

Президиумга санаа ула-хан хайдыһыта тахсы-быт буолларына, эрэ пар-ламентка хайдах буолуой? Бу көннүттөн Советтар Бүтүн Саха сиринээди сьестэра үрдүкү орган быһыытынан тариллэригэр саарбахтыы саныытын, Верховнай Советтыт ба-һылар куолаһынан иһини ойуо дуо? Республика президентин талыага өмнө чуолкай эппиэт билигин суох. Биллэ-рин курдук, дойду прези-дентин сьезд талыта, Рос-сия президентин — норуот бүтүгүнэ куоластан, Сахабыт сиринэр бу хай-дах буолуой? Сессиянан талыллара астыга суоҕа бэрт буолаарай? Оччоҕо

ИСТЭН ЭРЭ КЭБИҤИМИЭБИҤ

Республикабыт суверенитетыгар быһаарылаах күннэр

хайдах баһамиялларын туһунан көпсөтө, Кини биньхэ кэлбит сүрүн сыала-сорута дьон сессия көрүүтүгэр киириэхтээх көккө боппурусотарга дьон санаатын истэ-билэ сатааһын эбит, Холобур, республика парламена олохтоох администрация баһылыгыгарын буолаары туһунан боппурусотарыгар бө-лөтүн позициятын чуол-кайдыахтаах, Сессия рес-публика территориятыгар государственной салалта сага структуратын бы-һаарыахтаах, Ол иһинэр олохтоох администрация баһылыгытын быһаардыбыт дуу үбэттэн аныабыт дуу дьон этэһэргэ чолуу быһаарытын ылыныада, Манна президент быһа-рын туһунан көпсөтүн эмиз бараары туһар.

М. В. Мучин этаринан, билигин Верховнай Совет

тэ киллэрэ охсуохха дьон санаа эмиз баар буолан таҕыста, Сорохтор иһини эһиллэри адыас ута-раллар, Уопсайынан, Рос-сия салайааччыларын кыт-та конфронтацияга кии-рэртэн дьаахханы олу-с улахан эбит.

Виллэри курдук, ор-дөөдүтэ республикага Со-веттар сьестэра дьон ыы-тыллара, Оччолорго, сү-рүннээн, Верховнай Совет функциятын толороро, Со-веттар Бүтүн Саха сирин-ээди сьестэра тодуста ыытылдыбыта, Онон, иһини туруорсааччылар этэл-лэринэн, онус сьезд ыгы-рыллыахтаах, Утарааччы-лар, биллэн турар, сьээкэ председательства билигин парламентка курау-к буолуо суохтаагыт, олох-тоох көһиллэниһэ делега-цията баһылыахтаагыт ой-дүүлэр.

Арааһа, бу—принци-пальнай боппурусот. Ма-ны сессия иһинээ волеи-ондорго тоёо дьүүллэһэн эрэллэри? Ити ыһытыы-га, хомойуох иһин, Мат-вей Васильевич иһин ас-тынар эппиэтин билэргэ.

эмиз быһаар, эмиз иһтэ-саҕата көстүбөт түбүк бу-олар дуо? Олохтоох адми-нистрация баһылыга быы-бардыан буолларына, ол да түбүгэ сон огороорой? Ити курдук барыта ыһы-тыт, ыһытыы...

Олохтоох администрация баһылыгыгарын быһаар-дыан туһунан РСФСР Вер-ховнай Советын Президи-умун Ыһаага балаһан иһин 6 күнүгэр тахсыбыта, Он-тон ила мыйтан ордуу көм-ааста да, государственной салалта сага структура-тын туһунан чуолкай ой-дөбүл суох, Арай олохтоох Совет былааһа улам иһэн-сүтөн иһинэхтөөх эбит дьон санаага кэлэһин, Холобур, райсовет председателэ ад-министрация баһылыгар улахан сабыдыала суох,

бэйэтэ туспа түбүктөөх, үлэлээх-хамыстаах бу-олуох курдук, Эттиллэри-нин буолларына, кини функци-та—сессияны ыһыты, со-куоннар олоххо киириилэ-рин хонтуруоллаһыт, ону-тэнэ оройуон бюджетин өгөрүүтэ кыттыт.

Саха ССР Верховнай Советын Президиумун чи-лиһэ биниһи оройуонму-түгөр сымдыан дьону кыт-та кычык-хочуу көпсөһү-тө, иһилиһиньэ санаатын ситэ-хотэ билбэһинэ барда, Оройуон көннүгэр тарил-тэлэр салайааччыларын эрэ кытта көрүсүбүтэ ас-тынарбыта, Маннык сүдү суолталаах боппурусотары быһаарар көмгэ, дьинэр, олохтоох сокуотук, иһэн-тонгон көпсөтүнэх баара, Арааһа «биримэра ынтар-

Отто оһун сезоннаабы түмүгэ

Вастагы колоннага—оһу соҕотуонналааһын сезоннаабы былаана, иһиниһэ—былаан туол-ла (фонт), үгүс колоннага—кэтэх хаһаайыс-тыба бэлэмнөбит ото, тордусэ—барыта (тон-наван):

Карл Маркс	2888	1837,2	500	2337,2
Субуруускай	4000	3120	400	3620
Хатылы	2000	1470	200	1670
Волтоҕо	2000	1650	200	1850
«Чурапчы»	6000	3224,5	770	3994,5
Сылаа	1950	1224	320	1544
Килэтки	620	966	300	1286
Арыылаах	1150	799,5	150	945,5
Түөдэ	700	235	—	235
Эрлик Эристына	9000	5834	1200	7034
Хоптоҕо	2000	1644,4	650	2294,4
Хадаар	2000	1270	150	1420
Хайахсыт	1700	1485,6	250	1735,6
Чаныр	1700	1434	150	1584
«Мылдабайы»	5600	4416	887	5303
Болугур	2600	2440	600	3040
Соловьес	2500	1728	270	1996
Хайылаах	500	248	17	265
«Мугудай»	3000	1884	500	2384
Мэралаайы	180	1091	300	1391
Төдөй	1200	793	200	993
«Бахсы»	2640	1975	200	2175
Чыаптыра	1250	1238	200	1438
Толон	1050	737	—	737
Нуотара учааст.	—	—	—	—
Чурапчы сэд.	—	—	1200	1200
Оройуон үрд.	33128	22290,5	5627	27917,5

Быһаарыт: отделениелар отчуттарыгар тиэр-дэбит былааннара уопсай совхоз былааннагар тэһиллэһэт, Эһеналар отчуттара бэс ыйыгар былаан огостоллоругар бастагы күннүргэ ар-дахтаах иһэн буолан 29608 тоннаы ыһаммы-тара иһини кураһынан көһиһэн үгүс эһеналар былааннарын толорботулар.

Тыа хаһаайыстыбатын оройуоннаабы управлениены статистической сулууспата.

Бурятия столицата Улан-Удэ бэйэтин 325 сахын быйыл күһүн бэллээтэ, Оттон Улан-Удэгаады хореографи-ческой училище тарил-либитэ 30 эрэ сылын бэллээһинэр, Көһини тө-рүттээчиллэртэн биир-дэтэриһин ССРС на-роднай артисткага бу-

рят балетин солиһа Л. П. Сахьянова буолар, агардас художествен-най салайааччынан сүүрбэ сыл үлэлээбитэ, ол сымаларга сьенэга эрчимнээхтик үлэлээ-һин түбүгүн тэһтэ сүкпүгэ, Л. Сахьянова уонна П. Абашев бил-лээх үгүсхүт педа-

ра отчолорго афишат-тан түспүт буолара, Билигин иһинлэр үөрэ-нээччилэрэ үрдүн аа-таах суоллаах конкуре-тар, фестиваллар ыла-йылаахтарынан бу-даллар, балет сьенана-ларыгар бас-көс пар-тидаларга үгүсүүдүл-лэр.

Снимокка: ССРС на-роднай артисткага Л. Сахьянова уонна РСФСР народнай ар-тиһа П. Абашев бэйэ-лэрин үөрөһүн ич-чаттарынан кытта.

В. Матвеевскай фотога.

Рынок тыныа

КИИННИЭХХЭ СӨП ЭТЭ

Оройуонунуур-техническай предриятие кылабынай инженерэ М. П. Массеа...

Тэригдэлэр инженернэй кадрдара, сүүрүнээ, туох кыраакаттары көрсөдөр дин саныытын?

Оройуонмут Урдуулар буоллааха, инженернэй сулуусна улааттарэ үксүгөр аналларынан улаатсабыттар. Инженердэр оройуонга, саппаас чаабы булууга...

Оройуон инженернэй сулууснатын ички дымнаатын туһунан туох санаалардааххыны?

Инженерин дааны бары тэригдэлэр, холбоһуктар инженернэй сулуусна дууспаны эрэллэхтин тэримсэтэхторинэ...

Ити хайдаханы эн туохха көрөбүнү? Тэнтэ собус быһаарыан этэ дуо?

Оройуонмут совхозтара приватизациянан сибээстээн структураны уларыуарга күһэллэбиттар...

Хэ ыһагтарбет проблема быһаарытынан туруоба Онон холбоһуктаах күү...

Приватизациянан, ону тэнтэ техниканы атылалыһа, батарына конуэ...

Ити, мердык, баар. Тус бэйэи техника ханык бадарар көрүнүк...

Ити этэр проблемаларын олоххо ыларынты ханык эрэ үлэ...

Ыһагалар, драхха сол. Ассениг сыдыаахха. Чуранчы» совхоз кылабынай специалитарын...

Маньнык ыһаганан үлэ азынн биир сыдыаагы аналлыа тулу көрдөрдө? 1989 сылаааха...

Улаһиттары кытары көпсөтүн көрдөххө, маньнык тэрэһини үгүстэр өйүүллэр, өссө көгүстэртэ...

Санааны түмүтээн эттэххэ, оройуонмут бары совхозтара өрөмүөн үлэ...

Кэлэстэ С. ПОПОВ.

Оройуон киини уонна киинини таллах баттана сытар Хатыла, Болтоно...

Бары-сарык көрдүөр туомунан, онно-манна иһэн өхтө сыһа-сыһа үлэ...

Ити дини, Дунь суох. Тиритэн-тиритэн, бурдук быһылыгар булкуллан баран...

Тэбө харанатай динни дуу? Лаамта суох. Унур конуураара баран...

Киин манна оборудованиены, уоту-күөһү барытын көрөр. «Охотторбут олус эксэлэр...

Эһигини хайдах хааччыйалларый?

Сыл ахсын килиэп айдаана

Савелий Иванович тиһтэрдэх тиһир көлүөһө курдуун төгүрүгү көрдөрөр Ити көлүөһэ эргийэн...

Пекарица тиктэ мэйийтэрэр уонна бурдук сийдэллэр оборудованиэ эрэ электричестэо күүһүнэн үлэтиниллэр...

Толору улаһиттэххит буоллар сөл буолаа килиэби астыах эһитбит. Билигин 18 пекарэ онуугар 8 иһи үлэтинэр...

да онуук аһара кыраакан суох. Уөһө рабочайдар эһиттэ иһагэстэрини туора...

Килиэп суовун бичирчиһилэрэ итиниктэр. Райпогребсоюзна бу дымлаанан быһаччы бырабы...

М. СИДОРОВА.

Кыһыны ким хайдах бэлэмнээх көрсөрү?

СЫЛААСКА СЫНЬАНЫАХПЫТ ДУО?

Атырдыах ыһыгар капиталнай өрөмүөсүмүтүн ыһыстыбыт. Бэйэбит үлэ...

Дьыа-уот уонна көмүналлыай хаһаайыстыба көтөлнөһүтүн сылытыһаан турар...

Өрөмүөн бүтэн, билигин КИЭН-тэр сылаас дьыаһиттэр бһр-бааччы үлэ...

Оройуоннаабы киин библиотека быстах өрөмүөнүнэн муһурданна. Кырааскалаатылар, Киһигэ...

Улан иһагчы. Манна олус улахан өрөмүөн барыан наада, Муостатын аны...

Вастакы квартал көтөлнөһүтүн оттонор сылытыһыныбыт. Быһыл сыйын өдө библиотекаһын...

«Айыллаан» сынньалан

киһигэ эмнэ быстах өрөмүөн барда. Бас ыһыгар үлэһиттэр кырааскалаан...

Оройуон киини биир сыһааһаар киһини «Маарыскаан» кинотеатр буолар. Манна иһагэр...

туруорбут. Онон кинотеатр Невстроя уонна Корни бичигээдэлэрэ үлэ...

Оройуон киини культуураһын тэригдэлэрэ кыстыкка итинни бэлэмнээхтэр...

Л. НОГОВИЦЫНА.

Хас сарсыарда түрдэххит ахсын халлаанмыт улам-улам тыһыһаан, хаардаан-сирдээһи...

Урукку «Чаран» иһаг кудуубуугар базалаан олоһор культуураһы иһагэстэ...

♦ Дьыллар уонна дьоннор ♦

ҮТҮӨ КИҢИ

«Сага олох» хаһыат бу сыл муус устар 20 күнүгэрэ нүөмэригэр Т. Сокольников «Кара кини» эригин үйүтүгэ «Сага олох» дьин ыстатыйатын авдан баран, умуудлан эрэр биэр түбэтэни өйдөөн кээлиим.

Бедолюбеный нэһилиэгин «Сага олох» колхозун дьонно Кэбээнигэ Луксүчүүн дьин сиргэ 1942 сыл ыстыгынан нэһилэ бөрөөбүттэрэ, Кырвай хаар түбүн, күөлүр, үрү-пэлэр уулары тонгон, муустара киһини уйбат гына чараа тураллара, Мин, 9 саастаах уол, үөрэмминэ дьибэр ыстаахтаһына аһымыр аһым суох буолу дин саһабытым, Адам армияга ыгырыллан барыта, онон иһин сордох өтэ. Дьонум сүбэлэһинэр оскуола үөрэнэ кинирэр буоллум.

Луксүчүүнүгэ оскуола суоҕа, иһинтэн төбүс костөх сиргэ Харыйалаахха эра баара. Оччотооруга автомашина, трактор дьин кэлиэ дуо, сатын сылдыарыт, Кэбээни уу, бадыраан, күтэ, дулҕа дойдуга, суола-иһэ суоҕа.

Иһэм Дааһа Харыйалаахтан Луксүчүүнүгэ пошта таһар ыгымыр аттаах киһини ытта сарсыарда армистаһынаран ыһтар гына кэпэстисинит. Киһибит сарсыарда кэлбэтэ, Мин сордохуун тула холоруктаан хааллым, Иһэм абакаһыгар ытаһыһыан ылла. Кэлип уоскубай, өйүтөйүн булуһун сүбэлээтэ: «Кыраһа хаарыбылуун са-

на түслүт буолан, пошта дьон суоһуттан аһын суох суох буолуохтаах. Арааһы суох эмиз суох. Аг суолун батыһан ис. Айыһымыр суолуг ортогугар Кылыһыттар дьин ыаллар олоролтор, ононо хоноор».

Мин ханнык эрэ өйү сыйһыны ылынан сатын түһүһүн кэбистим, хаамар кэлиэ дуо, сиэһинэн аһыһыным.

Базай да барбахтаабытым кэниэ, билл, пошта дьон ата барыт суолунан иһки ыгымыр аттаах дьонно кэлидэ түстүм. Көр-дохпунэ мааны таһастах саһтаах дьон. Бу дойдуга көрбөтөх Дьоммуттан толо быйыһыттыдым. Дьэ ононо өйдөнөн өгөнөн көр-бүтүм таһаһым олус мөл-төх эбит. Ыстааным аме-риканскай маһан куултан таһиллибит, онтуһан сурук-биһик бөҕө, абырах үөһэ абырах, ыһах этэр-бэс элээмэтэ, сонум эмиз куултан таһиллибит, иһр-хах бөҕө. Дьонум миһини үөһэттэн аллараа көрдү-лэр уонна миң билбөт тылбыһан быйыһары иһки ардыһарыгар кэпэстилэр. Биһр ыраас хааннаах киһинтэ миһигиттэн ыһытта:

—Төһө оллугут-сүтүгүт, дьэһэһиттэр аһааххыт дуо?—дизтэ.

Мин быһаччы «аспыт суох» эрэ дьитим. Киһин

эттэ: —Аһаһымыр сиритт ырааһа бэрт, биһигини ытта дьибэр тонун.—дизтэ иһин.

«Оскуолабар барабын» дьин нэһилэ ыһан таһааран хардардым. Оһуоха киһин аттаһан сууһан-тын сүөрөн ылар уонна арыһынан сьибаммыт саһа дьиллэһэһитин ойутан таһааран баран «аччык буолуон, сьик кэбис» дьитэ. Мин дьиллэһэһэ үрүһүтүр түһэн сьибэһитинан бардым. Иһини ону көрөн туран уйадыһа быйыһылаах, харарыһтан уу-хаар баһта.

Аргыс киһитөһини эмиз нууччалык кэпэстидилэр, Оһтон суолбун ыһан бьэр-дэ: «Барар сиритт билитини да ыраах, ыһа кэһлэһинэ ононо хоноор, Оһтон оскуолабар тиһинэххэ дьизри мал суох. Бьинги аһыт суолун батыс, олох туһаама, аһа үрөх туһааһынаах, ононо бьинги туһааһыт сирбитинан бараар, Уһа сэрэһээр» Бүтөһиттэр «үчүгэһидик айаннаа» дьин алдһан баран, иһкини аттарын миһини салгыы Луксүчүүн дьикни бара гурдуһар. Мин, туох да быйыһытата-махтаһа суох, кэһиллэрттэн көрөн хаал-лым. Уонна салгыы хоһор ыһыһ дьикни түһүһүн кэ-бистим.

Өр-өтөр буолбата хо-нуохтаах Кылыһыттар

бар этэһитэ тиһин кэһлим. Хоһордуу киһринэн кэбис-тим. Аһаһтарым көһү-бүттэр, эһэрбэһтарым сьы-тыһан хаалдыттэр. Дьэ-лэһ эмээһини, аһыһнааһа буолуо, этэрбэһээр оту кьилитти сьимэн бараат, кө-мүлүһөс оһох иһингэр ыһаата. Оһонньөр иһытты: «Аһа суолга иһки ыһымыр аттаах дьонно көрүстүтү дуо?»—дизэн, Көрүсүбүтүм түһүһүн кэһевэһ биһрдим.

—Биһр ыһымыр аттааһа айһини Чураһчыһыт кьиттэ Харитонов дьон. Эһини көлхөһүт дьонун олохто-рун-дьаһаһтарын бэрэһээр-кэһини, көрө-истэ баран иһр үһү.—дизэн дьэһлэһ өһөнньөр кэһевэһтэ.

Дьэһлэһхтэр сьылаас кьиниһэрттэр, өйүөбөр эһин сордох дьуухалатын үһ-тулар, Кырдыан бараан ол дьонно үчүгэһидик сьы-лаанньыһа санаан ыһабын.

Дьэһлэһхтэр бьэрбит киһим Кылыһыт дьүһүн-нэһ биһрбиттэһэн уонна Т. Сокольников суруйуутунан сэрэһдэһиниэ. Василий Петрович Харитонов эбит. Үтүөкэһи да киһи эбит этэ. Бьинги чураһчыһар, кьыр-дык да, ачыкытаабыһыт, олбуһлугу-сүһүнүтүт. Сал-гыы өһөс олүү-сүтүү таһ-сыһымы. Харитонов 1943 сьылдаах күһүн тиһийэн олохлутун — дьаһаһытын билсэн, туруорсан, 1944 сьылдаахха аттардыах ыһы-гар төттөрү Дойдубутугар көһөн кэһилиттэ. Киһи нурууотугар хаһан да ум-нуллубат улахан үтүөһөх, амарах санаалаах киһи.

А. КАРСАНАЕВ.

ЭБЭРДЭЛИИБИТ!

Ыһыкыһыттар, күндүтүн саныһыр бьараһчыһыһ, убайыһыһан Аһаһардааһы үһастыһый бальһыһа санитарнай автомашинаттэһи водителли, 30-һа сьыл массьыһа рулун ыһыкытабанна үдэһэһит ГОГОЛЕВ Федор Иһыһи 55 сьаһын томтоһу туоһан бөһүтөттэһ сьаныһалаһыһа таһсар бь-раабы ыһыкытаһан, иһини ыһта дьибэ-тэһитэ үөрөн-көтөн иһтиник эбэрдэһилиттэ. Хоһоһ-вооһ доһортуһ Балдһаараһын ыһта кьырдыары, ыһадыары билбэһиһи нус-хаас дьэһлэһөһтүк өһ-рун, кэһараһыһи-кэһэһэс бьирһаһа, айһах-бьэһэ дьонһор, сүбэһит буоһлар ыһык кьырдыарыһыт дотһар дьикни бэһа санаабытын тиһэрдэһит.

Гоголеватар, Сокольниковтар, Башшеватар, Поповтар.

БИЛЛЭРИИЛЭР

Туугар - өрөһүөһ-нүүр үһастаһ саһа үөһө киниритт таас көтөһлэһиһ-гар үс көчөгэһа (иһдэ-һы оһладтара 600 солк.), ону тэһэ бөһүтөһүнүһунтар-га, камешиттарга уонна иһлэрамшиттарга (хамһа-тара онһорон таһаарыһа-рыһан) наадыһар.

Администрация.

x x x

Чураһчы орто оскуола-тыһгар дьорник-хараһыл, уборщицалар, өрөһүөһ-нүүр рабочай, курууһсүт наадалар. Үлэ уһулуобу-батын оскуолаһа көлөн биллэһхитин сөһ, Теле-фонмут: 21-309.

Оскуола администра-цията.

x x x

Оһуһыһыта төрөһбүт, ха-ра эриһи, сүүһүтэр туо-һахтаһаах, мооһыһугар бьыһаах өһүс бөһөһсө сьүтэ. Ким көрбүт, хаһна сьылдыарын билэр Чураһ-чы сэл, Ярославскай уул, 15 нүөмэригэр өлөһоһ-чуларга биллэрөһиттэһэр. Телефонмут №-һэ 21-796.

♦ Обүгэлэр суолларын омоһоно ♦

АБААҢЫ уонна АБАҢАЙ

«Аһырай уонна Аһи-рай» дьин ыстатыйаһыты-гар сахалык «Аһырай» аат уонна иһин уодаһы-наах өһраһа протоһурит-тар Аһирай дьин номоһхо сьылдыар төһөһдарыһ аат-тыттан историческай тө-рүттэһэ сьырдатыһдыһы-та.

Аһы билгити «абааһы» дьин термин хантан төрүт-тэһин бьыһаарыадыт. «Аһырай» уонна «абаа-һы» терминнэр бьыһыһыт уоһсай өйдөһүлэһх кур-дуктар: «аһырай» дьит-тэһхэ абааһыны, «абааһы» дьиттэһхэ аһырай өйдө-һөһлөр, Уратылар бэрт-кьыра: «аһырай» үһсүтэр биһр аһсааныһан өйдоһор буоһлаһына, «абааһы», «абааһылар» өлбөх аһса-ныһан өйдоһөһлөр, Аһы-рай — сордох, оттоһ абааһылар өлбэхтэр.

Саһалык «абааһы» тер-минигэ лексическай уонна семантисескай дьуоралэ-һинэн буряттар биһр аһа-ларын ууһун этноһинна чьүһаһар. Ол аһаһа, аһа-һи, абаһай, абаһаев дьин араастаан ааттанар бь-дырғы аһа ууһа. Э. К. Пе-карскай тылдыһытыгар су-рулларыһан урут саһа-ларга эмиз абааһы дьин ааттаах аһа ууһа баара. Чураһчы Миһндаһаһыты-

гар абааһы аһатын ууһу-тан үдүөһрааһтар баал-лара.

Обүгэлэрбиттэһэр хаан-наах өһтөһхтөрүһэн Аһи-рай аһатын ууһа абаһай-дар буолбүттэһын туһу-һан буряттар бөһөһ фоль-клористара С. П. Валдаев суруйбүтэ, Оттоһ В. В. Цьидендиһбаев иһгэртэ-ринэн, абаһайдар бурят-тар эһирит этническэһ бөһөһүн иһинэн кинирээр биһр иһрдыаһас уонна бөһөһ аһаларын ууһа эбит.

Абаһайдар бэрт бьдыр-гыттан олох дойдулары-һан Байкал күөл Оһхон дьин арыһта, Байкал ар-һаа кьиттөһһнааһы уонна Уоһһа Ленаһаары степ-тэр буоһаллара. Туһаһымыр аһын аһа уустэһын кьы-тары абаһайдар бэрт элбэ-һык хаан төһтуулааһык атаанисьыттарга номоһхо көлсөнэр. Абаһайдар, уоһ-сайыһан, өһүс сэрэһиттэ-ринэн сураһырыһыттарга.

Сорох сэһинэһргэ көп-сэһэрһинэн, Аһирай, ол аһа абаһайдар, чьүһа-һаһыларын сэгөнһары кьы-тары үһүстүк сэрэһлэһи-һүтэр. Оттоһ «сеге», «сеген», «сегенуд» дьин орто үйүлэргэ Прибайкальһа саһалар өбүгэлэрэ аатта-һаллара. Иһи аһа соһу-рууну өбүгэлэрбит Уоһһэ

Ленаһа абаһайдары кьыта сэрэһи бьыһытыгар-май-гытыгар өлөрбүттэһа са-баһаланар. Абаһайдар тох-тоһ биһрбэрт үтүртэһи-риттэн өбүгэлэр тиһэһэр хоһу Лена регионугар кө-һөргө күһэллбиттэһэр сэр-рэһиһлэр.

Сеге өбүгэлэрбит Хоһу Ленаһа өһлэһи бараһи аһы «саһа» дьин ааттаһыһыт-тар. Киһилэр маһна Омо-дой, баһи монголлуу тыл-лаах аһатын уустэһын кьы-та ыһса бөһөрүһан өлөр-бүттэһа. Буряттар үһенай-дара Т. М. Михайлов бь-гэртэһринэн, сорох мон-голлуу саһалааһтар тыл ортогугар «т» уонна «к» дөрбөһөннүрө «х» дөрбө-һөнүн солбуһар үтэһтэһ-тэр эбит, Араһа, Лена-тааһы монгол аһа уустэ-һын тылларын фонети-ческай саһыдыһыһан өбүгэлэрбит соһурууну «сеге» этноһиннара «са-һа» дьинэр буолбүт бь-һыһылаах.

Абаһайдар Уоһһэ Лена-тааһы өбүгэлэрбит хаан-наах өһтөһхтөрө буоһан-нар, кэһиниһи үфэдэргэ ки-һилэр этноһиннара саһа-лар «абааһы» дьин өйдө-һүлэһиттэр көһүтэ сэрэ-һиллэр, Василий ЕРМОЛАЕВ.

— Үөрэххэ ыгырабыт —

Алтаннааһы 15 №-дээх СПТУ

1991—1992 сс. үөрэх дьыһыгар орто үөрэх баһатыгар маһнык идэлэргэ үөрэнэһиттэһри эһи ылар:

- тыа сьирит тутууһун маһтарга, V разрядтаах бөһүтөһүнүһ-столлар, IV разрядтаах иһлэрамшик;
- нефельдипер, техник-осомеһатор.

Үөрэһин бөһөх, Үөрэһэһиттэр уоһсай дьэ-һин, бөһөх аһыһыһыһи, таһтар таһаһыһан хааһыһаһаллар, Үөрэммит көм үлэ стаһыгар аһыһылар.

Үөрэһиһхтэһрин баһалааһтар б. дь. аһыһыһы 15 нүүтүгэр дьизри Алтан бөһүөлөгөр СПТУ-һа тиһийэн биллэһхитин эбэтэр үөрэһэр баһаларын биллэһан директор аһыгар теле-граһна оһсуоһтарын сөһ.

Аһырыһыт: 678602. Саһа ССР, Амма оро-һуона, Алтан бөһүөлөгэ, ПТУ-15. Теле-фонмут: 26-1-24.

Администрация.

Редактор П. И. ПОПОВ.
НАШ АДРЕС: 678700 с. Чураһчы, ул. Карла Маркса, 26 «а». ТЕЛЕФОНЫ: редактор — 21-332, отдеһи — 21-265, общий — 21-505.

Учредитель газеты «Сага олох» — районный Совет народных депутатов.
Газета издается на якутском языке, выходит по вторникам, четвергам и субботам.
Индекс газеты 54967, Объем — 1 уса, печ. лист. Тираж — 4140.